

A Könyvtárosok kézikönyvének egy fontos fejezetéről

Nagy örömmel tapasztaltam, hogy a Könyvtárosok kézikönyve IV. kötetének 3. fejezete a „Könyvtári szolgálat jogi szabályozása” címet viseli, és áttekinti ezt a területet. A szerző, *Haraszti Pálné dr.* megítélésem szerint igen jó munkát végzett, alapos és körültekintő elemzést nyújtott a témáról, és mindezt finoman, kulturáltan szövegezte meg. A kézikönyv 89. oldalától a 121.-ig terjed a tanulmány, és a szerző, amit lehetett, kihozta a témából a korlátozott terjedelem ellenére is.

A 3.1. rész a „Jog és könyvtár” címet viseli. A bevezető sorokban a szerző a társadalmi normák időbeli megjelenését vázolja általánosságban, majd kiemeli a jog elhatároló ismérvét: az állami kikényszeríthetőséget. Ehhez a kerek és frapáns bevezetőhöz, illetve az ismertetett elhatároló ismérvhez talán annyit fűznék hozzá, hogy ez a belső jogra igaz, mert a nemzetközi jog mögött nem áll állami kikényszeríthetőség, ott a kényszer az önkéntes (általában szerződéses) alávetettségen vagy adott esetben a nemzetközi jogközösség együttes fellépésén alapul.

A szerző Kant és Somló Bódog definíciója mellett Szabóra (2001) is hivatkozik, ez utóbbit azonban nem tudtam beazonosítani az irodalomjegyzékből. Ha már Kant után egy neokantiánust idéz a szerző, talán érdemes lett volna idézni Kant híres mondását, mely szerint „a jogászok még mindig keresik a jog fogalmának meghatározását”. Az idézetek helyett talán célszerűbb lett volna utalni a különböző irányzatokra, pl. a természetjog, a jogszociológia, a jogpozitivizmus definíciós kísérleteire.

A 90. oldal alján a „nemzetek közösségének szupranacionális jogalkotása” kitétel feltehetően elgépelés vagy valami félreértés. A nemzetközi közösségnek ugyanis nincs „szupranacionális jogalkotása”. Ilyennel például az EU rendelkezik, amelyben a tagállamok szuverenitásuk egy részéről lemondanak, így jogalkotásuk ténylegesen szupranacionálisnak tekinthető. Úgy vélem, a szerző az *európai* nemzetek közösségére gondolhatott, vagyis az EU-ra kívánt utalni.

Az „Alkotmányozás, kodifikálás és recepció” témához megjegyezném, hogy az írott és a történeti alkotmány elhatárolás helyett talán célszerűbb lett volna a kartális és a történeti alkotmány szóhasználat, mivel a történeti alkotmány is zömében írott jogforrásokból áll, a kartális viszont egy törvénybe foglal mindent.

Megjegyzem, hogy a jogalkotás alkotmányos keretek között tartását az USA-ban sem a „rendes” bíróságokra bízák. Arról van szó esetünkben, hogy ott az alkotmánybíráskodást a szövetségi legfelsőbb bíróság (Supreme Court) látja el. Az viszont igaz, hogy az USA bíróságai előtt közvetlenül is lehet hivatkozni az alkotmányra, de ez meg nem a jogalkotás kontrollját jelenti.

A kodifikáción (91. b.) nem csak a joganyag törvénykönyvekben való összefoglalását értjük, hanem magát a jogalkotást is. Így pl. a könyvtári törvény szakmai kialakítása, megszövegezése stb. szintén kodifikációnak tekintendő. Manapság a hazai jogban törvénykönyvnek általában az olyan törvényeket nevezik, amelyek

egy jogág legátfogóbb szabályainak összefoglalását jelentik (Pl.: Ptk., Btk., Mt.) Ebben a hagyománynak is szerepe van, hiszen ismerünk egyéb „vaskos” átfogó törvényeket, amelyeket nem nevezünk törvénykönyvnek. Egyébiránt a törvénykönyv is csak egy törvény a sok közül.

A 3.1.2. alfejezet a „Jogszabály, jogforrás, jogalkotás” címet viseli. Lényegében az ezekre vonatkozó ismereteket foglalja össze, rendkívül korrekten, különösen a Jogalkalmazás című rész tetszett. A jogszabályi tipizálásnál (92–93. l.) talán érdemes lett volna megjegyezni, hogy számos más felosztási kísérlet is létezik, ill. az elejére kiemelni a klasszikus anyagi jog/alaki jog felosztást, azaz a jogokat és kötelezettségeket meghatározó jogszabályokat, valamint az ezek érvényesítésére szolgáló (eljárási) jogszabályokat.

Hiányoltam a jogrendszer említését, a jogágak ismertetését, azok főbb jellemzőinek rövid bemutatását. Fájjalom, hogy a szerző nem tett említést a kogencia és a diszpozitivitás kérdéséről sem. (Azaz: vannak kötelező, eltérést nem engedő jogszabályok, és vannak eltérést engedő jogszabályok, amelyek arra az esetre szólnak, ha a felek másként nem állapodnak meg.)

A 3.1.3. alfejezetben a szerző az emberi és kulturális jogokról nyújtott remek áttekintést. A fejezet szépen elvezet bennünket a következőhöz, a 3.1.4. alfejezetben ismertetett „Könyvtári jog”-hoz. Érdekes kísérlet a könyvtár fogalmának összevetése a dologi jog példájával. A szerző a könyvtárat mint „dologösszességet” veszi szemügyre a polgári jogi dogmatika felhasználásával. De bármennyire is érdekes, tévesnek tűnő út. A dologösszesség elméleti kategória. A polgári jogi dogmatika egyik alapkategóriája a „dolog”. Ennek vannak különféle meghatározásai, pl.: „minden birtokba vehető testi tárgy” stb. A dolgokat aztán csoportosítják, mégpedig többféleképpen, pl. természeti tulajdonságaik szerint:

- ingók és ingatlanok,
- elhasználhatók és elhasználhatatlanok,
- helyettesíthetők és nem helyettesíthetők,
- oszthatók és oszthatatlanok,
- értékkel bírók és érték nélküliek,
- egységesek és összetettek,
- élők és élettelenek stb.

A dologösszesség a dolgok azon osztályozásában bukkan fel, amely a dolgokat más dolgokhoz való viszonyuk (kapcsolatuk) szerint osztályozza. Pl. alkotórész, tartozék, gyümölcs, haszon, dologösszesség stb.

Lenkovic Barnabás megállapítása szerint a dologösszesség nem jogi, csak forgalmi egység. Ennek megfelelően „a dologösszesség több különálló, de ugyanazon gyakorlati, ill. gazdasági cél szolgálatára rendelt dolog összefoglalása, amely a forgalomban mint egység szerepel”. Itt jegyzi meg példaként a nyáját, könyvtárat stb.

Haraszi Pálné megközelítése csak akkor helyes, ha a könyvtárat mint forgalmi egységet kezeljük, azaz az egész könyvtár értékesítése, egyéb tulajdonosváltása kerül figyelmünk központjába. Nyilvánvaló, hogy lehetséges kész magánkönyvtárakat felvásárolni, ebben az esetben azonban a könyvtár elnevezés csak a gyűjteményt jelöli. A közgyűjtemények azonban nem képeznek forgalmi egységet (az egyes dokumentumokkal ellentétben, amelyekkel kapcsolatban ez elképzelhető), így a dologösszesség mint könyvtári jellemző a közgyűjtemények

tekintetében – nézetem szerint – igencsak absztrakt módon jeleníthető meg a könyvtár fogalmi elemeként. Pl. amikor azt mondjuk, hogy egy adott könyvtár értéke „felbecsülhetetlen”. Ez azonban nem jogi kategória. Egyszóval ez a dolog-összesség-kérdés nézetem szerint nem árnyalt a képen, hanem inkább félreértésekre adhat alkalmat.

Persze a szerző sem automatikusan vette át ezt a gondolati formát, hanem kiegészítette a könyvtárossal és a felhasználóval.

A kapcsolódó jogterületek áttekintése után „A könyvtár jogi helyzete” című részben ismét szemügyre veszi a könyvtár jogi helyzetét, és alapvető felosztási kritériumként azt határozza meg, hogy a könyvtár önálló jogi személy-e, avagy részlege valamely más szervezetnek. E témát szintén frappánsan járja körbe. Talán nem lett volna haszontalan, ha kitér a nyilvános könyvtárak kérdéskörére is, ugyanis nem lényegtelen felosztási szempont az sem, hogy nyilvános avagy nem nyilvános könyvtárról van-e szó. A nyilvános könyvtári státuszhoz tudniillik számos jogosultság/kötelezettség tapad.

Hiányoltam a könyvtári törvény 1. sz. mellékletében szereplő könyvtár-definíció citálását, amely szerint könyvtár „az e törvényben meghatározott könyvtári dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát biztosító szervezet”.

Ez ugyanis alapvető definíció, tekintettel arra, hogy a könyvtári törvény személyi hatályát tekintve bizonyos alapvető kérdésekben (tevékenység és személyzet) kiterjed a nem nyilvános könyvtárakra is. Így elkerülhetetlen annak a minimumnak a meghatározása, amittől kezdve „könyvtár már a könyvtár”.

Ezt pedig a említett törvény 1. számú mellékletének fentebb idézett e) pontja határozza meg, lényegében hét konjunktív feltétellel: azaz a törvényben meghatározott könyvtári dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát biztosító szervezet.

Nyilvánvaló, hogy a helyes értelmezés szerint a gyűjtés mellett a feltárásnak és a használat biztosításának is rendszeresnek kell lennie. Az is nyilvánvaló, hogy a megőrzés hosszú távú folyamatot jelent. Ezen felül pedig valamilyen szervezeti keret szükséges az egész szolgáltatáshoz, amely a használat biztosításából áll.

A definícióban láthatatlan, de annak immanens része az, aki gyűjt, feltár és szolgáltat, és az is, akinek a részére (mint potencialitás, de mint ismert potencialitás) szolgálat.

Persze ez egyéni megközelítés, de nem ártott volna ezt a kérdést is körbejárni.

A 3.1.5. alfejezet az állami irányítást mutatja be szakszerűen, korrekten.

A 3.2. rész a magyar könyvtári joggal foglalkozik. Ez a jogtörténeti rész is rendkívül izgalmas, lebilincselő olvasmány, nagy öröm, hogy ilyen szépen összefoglalt, megírt formában lehet olvasni. A könyvtári törvény keletkezéstörténetéről a 3.2.2. alfejezetben olvashatunk szintén izgalmas sorokat.

Az egész 3. számú fejezetet záró melléklet az alapvető szakmai jogszabályok és a kapcsolódó normák, iránymutatások jegyzékét adja meg.

Haraszti Pálné munkája a fentebb ismertetett szubjektív észrevételeim ellenére remek munka, és nagy öröm, hogy a szakma normatív szegmense is helyet és ilyen kitűnő szintézist kapott a könyvtárügy nagy kézikönyvsorozatában.

Horváth Sándor Domonkos

„Határtalan Európa” – Kultúrák találkozása

Az Országos Idegennyelvű Könyvtárban zajló rendezvénysorozat kulisszatitkai avagy hogyan tanul egy magyar könyvtáros „európául”

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár 2003 januárjában szokatlan és nagyszabású programsorozatba kezdett: belső sugallattól vezérelve elhatározta, hogy megtanul „curópául”. Azaz elsajátítja azokat a külső szemlélőként különlegesnek ítélt módszereket és fogásokat, amelyeket a hazai könyvtári gyakorlatban ezidáig tudatosan még kevésbé használtak, s inkább csak elméletben definiáltak, s amelyek gyakorlott alkalmazásával vélhetően felzárkózhatunk az Európai Unió jelenlegi táborába tartozó országok rangos könyvtárainak a sorába.

Ez a korántsem egyszerűnek tűnő feladat jócskán felbolygatta a könyvtár életét, s valószínűleg is átrendezte a *könyvtárakról* alkotott megszokott elképzeléseinket mind házon belül, mind házon kívül.

Mi is történt valójában?

Először is felmértük a helyzetet:

Adott egy tudatos gyűjteményfejlesztéssel alakított, értékes és az országban egyedülállóan mondható dokumentumállomány, amelyet viszonylag kevésbé ismernek a szakmában; adott egy, a magyar könyvtárosi átlagnál jóval nagyobb mértékben nyelveket beszélő, szakmailag felkészült könyvtárosgárda; s adott egy igen kedvező földrajzi elhelyezkedéssel és sajátos milióval rendelkező, az olvasók szemszögéből nézve nagy támogatottságot élvező szakkönyvtár, amelynek gyűjtőköre alapvetően a XX. századi és kortárs világirodalom, a nyelvészetek és a művelődéstörténet, valamint a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó tudományterületek.

Elgondolkodtunk: mi, mint a fentebb felsorolt adottságokkal rendelkező szakkönyvtár, adhatunk-e valamit Európának? S a válasz meglepően kecsesgöngyölgőnek tűnt...

Ezt követően megszületett a rendezvénysorozat egy évet magába foglaló tematikus terve, sok-sok határozott és sok-sok pusztán remélt elképzeléssel, amelyeket természetesen „forintosítottunk”. Talán mondanom sem kell, hogy e pontnál alaposan meginogtunk... De ezt követően mégiscsak belevágtunk! Azt kell, hogy mondjuk – bár nem túl eredeti a megállapítás –, hogy az élet nap nap után újraírja az eredeti forgatókönyvet, de szerencsénkre ez eddig még mindig csak előnyére változtatott az előzetes terveken. S hogy mi volt az eredeti elképzelés?

Arra gondoltunk, hogy felhasználva a gyűjtemény nyújtotta lehetőségeket egyrészt bemutatnánk az EU jelenlegi és a csatlakozásra váró tagállamainak a kultúráját, irodalmát, művészetét, másrészt gyűjtőkörünkben fakadóan a könyvtárunkat különös érzékenységgel érintő kérdések közül foglalkoznánk az európai országo-

kat összekötő kulturális kapcsolódásokkal és kötődésekkel és a nemzetiségi politikával, záró rendezvényként pedig felvillantánánk az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország kultúrtörténetét, érzékeltetve évezredes kultúránk folyamatos jelenlétét az európai művelődéstörténetben.

Azt reméltük, sorozatunkkal érzékeltetni tudjuk Európa hihetetlen gazdagságát, amit Armando Gnisci olasz esszéista egész egyszerűen így írt le: „Európa... egy utólag illusztrálandó, eredeti elbeszélés.”

Az egy évre tervezett rendezvénysorozatunk tetet-lelket megmozgató, igazi erőpróbának számít az Unióba kacsingató magyar könyvtáros szemével nézve.

A jelen írás pusztán arra vállalkozhat, hogy a műhelytanulmány módszerét követve felvillantsa e munka legérdekesebb elemeit, a tapasztalatainkat, a kuriózumnak számító vagy „ad hoc” megoldásra váró, eddig felbukkant helyzeteket; bemutassa céljainkat, a jelenlegi állapotot, a várható eredményeket néhány, általunk fontosnak ítélt szempont köré csoportosítva.

Lássuk először a célokat!

- Szeretnénk gyűjteményünket a széles nagyközönség számára is ismertté tenni: meggyőződésünk, hogy különlegesen gazdag és értékes az állományunk, amelyet viszonylag kevéssé ismernek és használnak.
- Könyvtárosaink több nyelvet beszélő szakemberek, akik az adott ország, illetve nyelvterület átfogó ismeretével is rendelkeznek, az adott országok bemutatása kapcsán honismeretük hatékonyan kamatoztatható.
- Mint országos szakkönyvtár szeretnénk szélesebb kapcsolatrendszerrel rendelkezni, melyet alapvetően diszponál speciális feladatkörünk: bízunk abban, hogy a rendezvények előkészítése során sikerül kiépíteni, illetve fejleszteni a könyvtár meglévő kapcsolatait más könyvtárakkal, valamint egyéb kulturális vagy diplomáciai munkát végző testületekkel.
- Bízunk abban, hogy a rendezvénysorozat megszervezése kapcsán munkamódszereink egyrészt finomodnak, másrészt nagy mértékben bővülnek. Az egy közös cél érdekében végzett munka új tapasztalatokkal gazdagítja a könyvtár dolgozóit a toleranciára nevel. Johannes Salminen finnországi svéd esszéista szavaival élve: „... az ember meglepően jól tudja növelni a tűrőképességét, ha rákényszerül, hogy befogadja hétköznapijaiba azt, ami más és merészen idegen.”

Várható eredményeink:

- *Növekedni fog a könyvtár ismertsége és látogatottsága.*
- *A könyvtár nyitottabbá válik, kapcsolatrendszere bővül:* remélhetőleg eddigi olvasóink egy részével sikerül az eddigi olvasó-könyvtár viszonyon átívelő, új típusú, a könyvtár fejlődését elősegítő kapcsolatokat kialakítanunk; sikerül új olvasókat megnyernünk avagy régieket visszacsalogatnunk; hosszú távon együttműködő támogatókra és partnerekre találunk a diplomáciai testületek, kulturális intézetek, tanszékek személyében; megélnkülhetnek kapcsolataink a könyvtári rendszerbe tartozó egyéb könyvtárakkal.
- *Folyamatos önképzésben vesznek részt a kollégáink,* hiszen minden egyes rendezvény új és újabb kihívást s szakmai felkészülést jelent könyvtárunk munkatársai számára;
- *Növekszik a kollégák kreativitása* a különleges feladatok elvégzése során.

- A könyvtár mindennapi életében eltérő feladatot végzők az egy közös feladatra koncentrálva *csoporthmunkában dolgoznak*, amely szintén alig-alig prognosztizálható kedvező eredménnyel jár.
- A csoportmunkának köszönhetően *javul a munkahelyi kommunikáció*.
- A különböző feladatok végrehajtása során lehetőség nyílik arra, hogy *a kollégák személyisége mind teljesebben megnyilvánulhasson*, hiszen mindenki személyére szabott, önmaga által választott feladatot old meg az egy közös cél érdekében.
- Nem várt, kevésbé örömteli tapasztalataink is akadnak: óhatatlanul ráakadunk ugyanis azokra a hiányosságokra, amelyek a tudatos állományépítés ellenére a gyűjteményünkben léteznek. (De talán fogalmazzunk úgy, hogy hál’istennek így mi magunk akadhatunk rá a hiányokra, s nem az olvasó szembesít vele minket... És legalább van mód a pótlásra.)

Eddigi tapasztalataink:

A legnehezebb feladatnak eddig az egymást követő – de egymástól mégis alapjaiban eltérő rendezvények – *szakmai színvonala viszonylagos egyensúlyának* a megteremtése bizonyult.

Ez több tényezőtől is függ:

- az adott országról hozzáférhető naprakész szakmai információ minőségétől;
- az adott ország diplomáciai testületének „hozzáállásától”;
- az adott ország kulturális intézetével már korábban kialakított kapcsolatoktól;
- a könyvtárosoktól, akik nyelvi szakreferensként, illetve tájékoztató könyvtárosként vesznek részt az adott feladat végrehajtásában;
- az adott országgal az évszázadok során kialakított kétoldalú kapcsolatok hagyományától;
- az egy-egy alkalommal együtt szereplő országok egymáshoz való viszonyától;
- az időtényezőtől, ami nagy előszeretettel „kaszálja” elképzeléseinket;

Egy-egy rendezvény előkészítése ugyanis több ember együttes munkája által történik:

1. Felkérünk külső *szakértőket*, akik lehetnek akár olvasóink is, másrészt „hivatalból”, munkájukból fakadóan az adott kultúrterület alapos ismerői: meghallgatjuk javaslataikat, elképzeléseiket.
2. Az *adott nyelvterület ismeretért felelős kollégáink* szintén javaslatot tesznek a kiállítási anyag tematikájára, a hangsúlyokra és a megnyitó programjára vonatkozóan.
3. A *tájékoztató kollégák* által előzetesen elvégzett kutatómunka eredményeinek és a javaslatoknak az áttekintése után sor kerül a kiválasztott programok megszervezésére: azaz autentikus előadók felkutatására, a megnyitó rendezvény irodalmi–zenei blokkjának az összeállítására, a propagandaanyag megtervezésére, elkészítésére.
4. Elindul a célzott „felderítés”, a kiállítási anyag gyűjtése, nyomtatása, szkenelése a *számítástechnikusok* bevonásával, dekorációs feladatok elvégzése, a havi aktuális program forgatókönyvének az előkészítése.
5. A meghívó elkészülte fordulópont: ezután teszünk kísérletet a média becserkészésére a rendelkezésünkre álló keretek közt.

Az előkészítés és a végrehajtás során a teljes könyvtári személyzet aktivizálódik, hiszen a következő feladatokat kell együttműködve megoldanunk:

- saját dokumentumaink célzott feltárása;
- a rendelkezésünkre álló adatbázisok adott feladatra történő kiválasztása;
- anyaggyűjtés a rendelkezésre álló adatbázisok anyagából és saját dokumentumainkból;
- dekorációs munka;
- propagandatevékenység;
- postázás;
- információszolgáltatás rendezvényeinkről;
- kapcsolattartás a könyvtáron kívüli együttműködőkkel.

Havi rendszerességgel visszatérő megnyitóink egytől egyig a minőség jegyében készülnek. E rendezvények alapvetően protokolláris indíttatásúak, ezért minden alkalommal igyekszünk elérni azt, hogy minél magasabb diplomáciai szinten képviseltessék magukat az adott országok. Természetesen ehhez színvonalas irodalmi-zenei összeállítást társítunk, arra törekedve, hogy a megidézett kultúra eredeti nyelven is megszólalhasson. A hónap folyamán kerül sor azokra a programjainkra, amelyek a könyvtár szakkönyvtári jellegéből fakadóan főként irodalmi, zenei esteket, könyvbemutatókat, az adott kultúrkörhöz kapcsolódó előadásokat jelentenek. A kiállítási térben olyan tematikus tablók, plakátok, versek állnak, amelyek az ide betérő számára – ha csak képletesen is – odavarázsolják az adott országot, annak hangulatát, a hozzá kapcsolható irodalmi vonatkozásokat. Ahol ez természetesen megoldható, az olvasószolgálat több más pontján is megjelennek tematikus kiemlések.

E kiállítások összeállításánál arra törekszünk, hogy mindig az adott ország jellegzetességeire tegyük a hangsúlyt: ez azt jelenti, hogy nincs, mert nem lehet két „egy kaptafára történő” rendezvény és kiállítás. Talán nem kell mondani, mennyire megnehezíti ez a munkát. De meggyőződésünk szerint *csak így van értelme*. A kiállítótérben elhelyezett vitrinekben kap helyet az a válogatás, amelyet a könyvtár saját anyagából, tehát alapvetően könyvekből, folyóiratkiadványokból készítünk. Ez igazán nehéz feladat, általában a bőség zavarával kell megküzdenünk a sok-sok értékes könyv láttán. Itt is általában csak az segít, ha egy kiemelt szűkebb témakörben tudunk gondolkodni. A kiállítótér állandó része egy öt tablóból álló blokk, amely az európai egység gondolatát történeti síkon kíséri végig a megszületésétől napjainkig. (Hajdu András történész munkája.)

A rendezvénysorozat már javában zajlott, amikor a kiállítást látogató könyvtárosok biztatásától erőt merítve elhatároztuk, hogy az itt bemutatott kiállítási anyagokat, beleértve a beleölt szellemi munkát, a felkutatott kapcsolatokat is szívesen megosztanánk más érdeklődő könyvtárakkal. Az ötletet tett követte, s így hamarosan útnak indul Tolna megyébe a „vándorkiállítás”, hogy ott először a Megyei Könyvtárban majd a megye több könyvtárában is bemutatkozhatson a „Határtalan Európa”, hogy ott is „találkozhassanak a kultúrák”, mégpedig mindig az adott település sajátosságainak, értékeinek a társításával.

Ezek után talán elmondhatjuk, hogy a kiállítás „önálló életre kelt”. Létével pedig példát mutat arra, hogy a változó világunkban hogyan találjuk meg mi, könyvtárosok a helyünket. Persze sok még a tanulnivalónk, a rendezvénysorozat

is arra tanít bennünket, hogy nem lehet lazítani egyetlen percet sem, nem lehet korábbi sémákat vaktában követni, csak előre lehet nézni és menni. Mi elindultunk ezen az úton. S hogy hova jutunk? A már korábban idézett olasz esszéista szerint „Európa az a tájék, ahol a Föld népei emberi világnak látják a Földet.”

Sóron Ildikó

A költők könyvtára

Könyvtárkép a magyar lírában

A könyvtár több...

Arra a kérdésre: mit jelent számunkra, a ma emberei számára a könyvtár? – minden bizonnyal az ismeretgyarapításban, tanulásban, munkavégzésben, információszerezésben betöltött szerepét helyeznénk előtérbe válaszukban. Ezt bizonyítják a napjainkban készült könyvtárszociológiai felmérések eredményei is.

De vajon tényleg „*csak ez*” jelenti a könyvtár? Vagy esetleg hordoz magában valamilyen többletet is, amit hétköznapi szavakban megfogalmazni nem vagy csak nehezen tudunk?

A könyvtár valóban több, mint információk tárháza. Ez a többlet egy érzelmi többlet, amely a könyvtár fogalmi meghatározásán túlmutat – és magából a könyvtár mibenlétéből fakad. Úgy is mondhatnánk, hogy ez a „hely szelleme”, ami miatt a könyvtárat mint „olyant” is élvezzük – a maga hangulatával, nyugalmaival, varázsával együtt. – És a felmérések a hely szellemének valós létét is alátámasztják.

Mit is jelent a költők számára a könyvtár? Különbözik-e, és ha igen, miben, mennyiben különbözik a költők könyvtárképe a „hétköznapi emberekből” élő könyvtárképtől? Különböznek-e az egyes költők könyvtárképei egymástól?

Ezekre a kérdésekre kerestem a választ magyar lírai alkotásokban a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Főiskolán készített szakdolgozatomban. Ez az írás ízelítő a keresés eredményeiből.

Könyvtári vonatkozású versek – és kiválasztásuk

Talán nem is gondolnánk, hogy milyen széles azoknak a magyar lírai alkotásoknak a köre, amelyek kapcsolatban állnak a könyvtárral, amelyekben központi szerepe van a könyvtárnak – vagy esetleg a könyvtár az, ami a költőkben a gondolatok, kérdések sokaságát indítja el.

A vizsgált versek többségére elektronikus, teljes szövegű dokumentumok segítségével találtam rá. Azokat a dokumentumokat részesítettem előnyben, amelyekben a szöveg, a vers szavaira is rá lehet keresni, hiszen a könyvtári vonatko-

zású verseknek csak kis hányadánál szerepel magában a címben is a „könyvtár” szó vagy annak valamilyen változata. Így igen nagy számban találtam a könyvtárral kapcsolatban álló verseket, ezért szelektálnom kellett a műveket. Optimális mennyiségre törekedtem, hogy az összehasonlítások, a közös illetve eltérő vonások áttekinthetőek legyenek.

A következő szempontokat vettem figyelembe a versek kiválasztásánál:

Különböző keletkezési idejű alkotásokat választottam ki (az 1450-es évektől kezdve egészen napjainkig). Célom volt ugyanis a versek könyvtártörténeti vonatkozásait is megfigyelni: az alkotások ugyanis hazánk könyvtártörténetéről is ad(hat)nak némi képet.

A versek kiválasztásánál szem előtt tartottam, hogy szerepeljen bennük a könyvtár mint intézmény – a mai értelemben véve (pl. Kosztolányi, Babits versei); a könyvtár mint valaki(k) magángyűjteménye (pl. Tompa M., Petőfi versei); valamint a könyvtár mint magának a költőnek a saját gyűjteménye (pl. Szabó L., Dsida J. versei).

Végül fontosnak tartottam, hogy a versek széles skáláját vonultassák fel a véleményeknek, s megmutassák, mennyi mindent jelenthet az egyes költők szerint, illetve alkotók számára a könyvtár (a „mentsvár”-tól kezdve, a státuszszimbólumon keresztül egészen a „sírbolt”-ig).

Míndezeket figyelembe véve a következő versek szolgálták vizsgálatom alapjául:

Babits Mihály:	Ritmus a könyvről
Babits Mihály:	Zöld, piros, sárga, barna
Csokonai V. Mihály:	A nagymélt. Gróf Széchényi Ferenc Ó excellenciája nemzeti könyvtárjára
Dsida Jenő:	Kóborló délután kedves kutyámmal útnak eredünk és szeretjük egymást
Faludy György:	A British Museum könyvtárában
Garay János:	Vahot Imréhez
Határ Győző:	„Dicső természet”
Janus Pannonius:	Búcsú Váradtól
Juhász Gyula:	Könyvtár
Juhász Gyula:	Terzinák
Kazinczy Ferenc:	Nagy Gáborhoz
Kosztolányi Dezső:	Az ihlet perce
Kosztolányi Dezső:	Két dal egy szép lányhoz
Kuczka Péter:	11.
Lászlóffy Aladár:	Emléktábla a nemlétező házon
Petőfi Sándor:	Kedves vendégek
Petőfi Sándor:	Szülőimhez
Szabó Lőrinc:	Ady
Szabó Lőrinc:	A becsi iskolakönyvtár
Szabó Lőrinc:	Könyvek otthon
Tompa Mihály:	Ebéd után
Vajda János:	Megnyugvás
Verseghy Ferenc:	A Magyar Músának háladatos öröme
Vörösmarty Mihály:	Gondolatok a könyvtárban

A kiválasztott alkotásokat igyekeztem minél több szempont szerint megvizsgálni. Eredményként igen sokszínű, összetett képet kaptam.

Könyvtártörténet a versekben

A versek – keletkezési idejük ismeretében – sok információt elárulnak az adott kor könyvtáiról, Magyarország könyvtártörténetéről.

Természetesen nem úgy nyújtanak információkat, mintha egy ismeretközlő művel állnánk szemben. Ez nem is a feladatuk: hiszen a versekben az érzelmek, a kézzel nem fogható, hétköznapi szavakkal ki nem fejezhető dolgok dominálnak.

A kiválasztott művek közül legrégebben, 1458-ban keletkezett Janus Pannonius verse. A legfiatalabb vers – Határ Győző alkotása – 1991-ben született.

Humanista könyvtárak

Janus Pannonius és Verseyhy Ferenc alkotásában a humanista könyvtárak gazdagságáról kaphatunk képet. Mátyás király könyvtárára utal Verseyhy Ferenc 1806-ban íródott „A Magyar Músának háladatos öröme” c. verse. Mintegy négy évszázaddal később emeli ki nagy uralkodónk gyűjteményének jelentőségét, arra helyezve a hangsúlyt, hogy lám: már akkor is volt könyvtárunk: „Már Mátyás Királynak szerencsés korában / látni volt Budának hajdani várában / a művelt elméknek szép szüleménnyeit, / a mester kezeknek ragyogó műveit.” A könyv, a könyvtár értéke tehát már régóta jelen van, nem csak a 19. században kezdődött: „Volt már akkor böcse a könyvszekrényeknek...”

A Magyar Nemzeti Könyvtár

A magyar könyvtártörténet egyik legjelentősebb állomását (mikor Széchényi Ferenc gróf a magángyűjteményét felajánlotta a nemzetnek, megalapozva ezzel a Magyar Nemzeti Múzeumot és vele együtt a Magyar Nemzeti Könyvtárat) több vers kiemeli. Így például Csokonai Vitéz Mihály verse („A nagyméltóságú Gróf Széchényi Ferenc ő excellenciája nemzeti könyvtárjára”) is Széchényi gróf előtt tiszteleg: „művét”, a könyvtárat dicséri. Széchényi volt az, aki lehetővé tette, hogy a könyvek a nemzeté legyenek; tartalmuk, mondanivalójuk napvilágra kerüljön, és ne mcrüljön feledésbe: „...bétöré / az ólom éjnek százszeres ajtajit...”. Mindenki számára hozzáférhetővé váltak íróink, költőink alkotásai: „...ama nagy ember, / Ki nemzetünknek lantosit és / jeles írót a közfényre kiállatá.”

Nemzeti könyvtárunk gyarapodásáról és e gyarapodásban József nádor jelentős szerepéről olvashatunk Verseyhy Ferenc már említett művében. József nádor tiszteletpéldányokat, értékes kézirat- és könyvkincseket adott és vásárolt a Könyvtárnak. E nagylelkű adományozást örökíti meg – többek között – a vers.

„Pillanatkép” a 19. századi magánkönyvtárakról

A főúri és főpapi magángyűjtők mellett a 18. század második felétől köznevesek, tudósok, írók, papok is bekapcsolódtak a könyvgyűjtésbe. Magánkönyv-

táraik általában igen értékes gyűjtemények voltak – az is előfordult azonban, hogy csak a tulajdonosuk hitte értékesnek könyvtárát: gazdagságának jelképét látta benne.

Tompa Mihály „Ebéd után” című versében egy „gazdag Földes úr” könyvtárát ismerhetjük meg: ez a gyűjtemény a státuszsimbólum szerepét tölti be: „Mondá, – s keble dagadt az önérzet miatt – / Hogy ő könyvekre sok százat, ezret kiad, / De bár annyit kivisz író s irodalom: / E szellemkincsekben megtérül gazdagon.” A költő – végigtekintve a könyvek során – szomorúan állapítja meg: „Íme, könyveinek szemét két harmada!”

A Tompa Mihály által ábrázolt státuszsimbólum-könyvtárral ellentétben Kazinczy Ferenc „Nagy Gáborhoz” című versében egy valóban értékes magánkönyvtárát ismerhetünk meg. E magánkönyvtár sajnos – mint ahogyan a vers is tanúsodik róla – az 1802-es nagy debreceni tűzvész martalékkává lett: „Az a való kincs ... hamv lőn. / Hamv lőn könyvtárod is, s a mit belé / Didót, Bodóni, s Baskerville adának. / Az Encyclopédie Bayleddel, a / Természet és Való rosszkedvű férjfiával, / Filangériveral, Montesquieuvél, Raynállal...”

Természetesen mindez csak egy kis része annak a sok-sok könyvtártörténeti vonatkozásnak, melyet a versek tartalmaznak...

A könyvtárak külső leírása

A bennünk élő könyvtárképtől nem vagy csak nehezen tudjuk elválasztani a könyvtár fizikai valóját: azt, hogy milyenek a termek, a szobák, hogyan helyezkednek el a könyvespolcok és azokon a könyvek.

A költők alkotásaikban nem a könyvtár fizikai megjelenését állítják előtérbe. A versek mindegyikében a könyvtár „szellemi mivolta” dominál; az eszmei értékekre, a műalkotásokra és az ezekből fakadó gondolatokra helyezik a hangsúlyt. De azért természetesen több versben is találunk utalásokat a könyvtárak, illetve a gyűjtemények külső leírására is.

Két példát említve: Kuczka Péter könyvtárát „barna, megtömött polcok rendje, vászonba kötött / folyóiratok, irodalom, regények, versek, vitázó / esztétikák, szépségkereső tanulmányok, magyar / verstanok, rímelméletek” alkotják.

Szabó Lőrinc „Ady” című verse a debreceni kollégiumi könyvtár elhelyezkedésébe, környezetébe enged betekintést nyerni: „...Boltos ablakai / az udvarra nyíltak, hol, évekig, / annyit játszottam, jobbfelől pedig, / a belső szentélyből, vén tornyai / látszottak a Nagytemplomnak.”

A könyvtár „helyettesítői”

A költők művészetének kifejezőeszköze a nyelv. Olyan szavakat keresnek és emelnek be alkotásaikba, amelyek képesek a világot saját, költői szubjektumukon keresztül megjeleníteni. A költői szavak közvetítik és teszik átérzhetővé számunkra is azokat az érzéseket, hangulatokat, gondolatokat, amelyek az alkotók valósághoz való viszonyát fejezik ki. Ezt tartva szem előtt kiemeltem a verseknek azokat a szavait, amelyek a mai értelemben használatos „könyvtár” szót

helyettesítik, illetve amelyek közvetlenül a könyvtár költői jellemzésére vonatkoznak.

A „könyvtár” szó helyettesítésének többféle módját figyelhetjük meg:

Nem a mai, hétköznapi értelemben vett könyvtár-fogalomra kell gondolnunk pl. Verseghy Ferenc műve kapcsán, melyben „Mátyás királynak szerencsés korában” létező „*könyvszekrényről*” mint könyvtárról olvasunk.

Érdekes megfigyelni a gyermek Szabó Lőrinc által olyan nagyra becsült iskolai könyvtárat is: „nyílt a *nagy szekrény...*”.

Kuczka Péter könyvtárát „...barna, megtömött *polcok rendje...*” alkotja. – Mindezek tehát a könyvtár „szekrény és polc mivoltát” erősítik meg, ami tulajdonképpen elválaszthatatlan a bennünk élő könyvtárképtől.

Verseghy Ferenc művében Széchényi könyvtárát a „könyvház” szóval helyettesíti – a könyvek háza ez; Csokonai ábrázolása szerint viszont „...*temploma* a szelíd / Múzsáknak...”. Babits szavai ugyancsak a templom-képet asszociálják a „Ritmus a könyvről” című versében: „...könyvtár, / ami volt *szent kincsek csarnoka, és mentsvár.*”

Ezekkel éles ellentétben áll Tompa Mihály metaforája ama státusszimbólum-könyvtárról: „*Sírbolt* az, nem könyvtár, – fojtó lég, szag van ott...”

Juhász Gyula könyvtárt helyettesítő képe, az „*ólomerdők erdeje*” a betűk, az írás, a gondolatok, az alkotások sokaságát egyedi és gyönyörű módon fejezi ki.

Tovább árnyalják a költői könyvtárképeket a könyvtárra vonatkozó szavak, jelzők, hasonlatok – melyek közül talán a legszebb a könyvtár és a haza kapcsolata.

A könyvtárral, a benne levő alkotásokkal, gondolatokkal való teljes azonosulás, egygyé válás figyelhető meg Lászlóffy Aladár művében: „*temetőim*”, „*önmagam*”, „*házam*”, - „könyvtáram”. Aki valamit a hazájának tart, az otthon érzi magát benne: ismeri, szereti; nincsen hiányérzete, honvágya a szeretett dolgok, lények iránt – mert épp ezek megnyugtató jelenléte által teljeseedik ki, valósul meg a haza jelentése. A szeretett, megnyugtató gondolatokat tartalmazó, ismert, kedvelt művek alkotják Lászlóffy Aladár hazáját éppúgy, mint Szabó Lőrinc belsővé tett, a gondolatokkal való egyesülés által létrehozott hazáját is. Ő így ír erről a könyvtár iránt érezhető talán legnemesebb érzésről „Könyvek otthon” című versében: „*Szívemben élt, / ami tetszett, mégis jó volt magam / mellett tudnom, látnom minduntalan / a sok nagyszerűséget, ami az / agyam építgette, a sugaras, / nagy, belső birodalmat, amelyet / házammá tettem...*”

Dsida Jenő költői megfogalmazása saját könyvtára iránt érzett szeretetéről tanúskodik: „*gonddal gyűjtött* kicsi könyvtár”. Petőfi csupán remélt, áhított könyvtárról, kívánságáról azt olvashatjuk: „Végesvégül lesz nekem / *Dúsgazdag* könyvtárom...” Ez a jelző nyilvánvalóan a könyvtár anyagi és eszmei értékére egyaránt utal. Kosztolányi életének is részét képezte a könyvtár: „*Könyvolvasni jártam, / szerdát alig várva, / egy elnyűtt* könyvtárba, / jó időben, sárban.” Móra Ferenc szintén a könyvtárban keresett menedéket Juhász Gyula versének tanúsága szerint: „Te is az *ódon* könyvtárnak zugába / Bújtál...” Az „ódon” szó kettős jelentést sugall. Egyfelől a méltóságot, a múlt, a régiség méltóságát sugározza, másfelől pedig a komorság, a sötétség hangulatát árasztja. De ide is el lehetett menekülni...

Visszatérő, hasonló motívumok a versekben

A verseket vizsgálva fellelhetünk olyan motívumokat, gondolatokat, amelyek több különböző alkotásban is megjelennek.

Ilyen visszatérő, hasonló motívum lehet például a *magasztalás*, a *dicsőítés* megjelenése a versekben. Csokonai Széchenyi tetteit méltatja: „Nagy Gróf! az élők s holtak együtt / Zengedezik kezeid csudáját.” Verseghy pedig József nádor előtt tiszteleg, őt élteti alkotásában: „tökéletességre viszi majd fényünköt.” Tiszteleg a nádor tettei, adománya és a könyvtár előtt is.

Szintén a több versben visszaköszönő motívumok közé tartozik a *gazdagság*, a *státusszimbólum* és a könyvtár kapcsolata is. A gazdagság gondolatával játszik Petőfi Sándor „Szülőimhez” című versében, ahol számba veszi a költő, hogy mit tenne, ha sok pénz birtokosa lenne. E vágyak, álmok körébe tartozik a „dűsgazdag könyvtár” is. Tompa Mihály már említett versében szintén a gazdagság, a vagyon jelképe a könyvtár – ahol azt is láthatjuk, hogy az efféle könyvtárak nem csak kincseket rejthetnek. A versbeli könyvtár birtokosa nem ismeri fel a könyvtár igazi jelentőségét: a könyvtár fontossága a minőségben rejlik, nem a küllemben, a mennyiségben. Láttuk: nincs is élet ebben a könyvtárban; szinte csak dísz tárgyak a könyvek („Búsán tündöklenek aranyzott címeik...”). Ellentétet figyelhetünk meg az érték tekintetében Babits már említett versével, amely a Könyvet élteti. E vers szerinti – szemben Tompa „elmarasztalásával” – szükség van mindenféle könyvre: „... a Könyv is élet, nem hideg kincs az se; / s mint az emberkertben, nem hiányzik gaz se: / de a gaz is trágya, ne bánjátok azt se! / Csak a Holnap tudja, jó volt-e vagy rossz-e?”. Ebből a szempontból valóban szükség van mindenféle alkotásra: jóra is, rosszra is, amely a jó éltetését, születését és fennmaradását segíti elő. Hiszen az alkotások jelentősége sokszor csak később ismerhető fel. Lehet, hogy a jelenben elvetjük, de a jövőben már éltetni fogjuk ugyanazt a művet.

Fontos visszatérő motívum a versekben a könyvtár mint a *nyugalom helye*. A könyvtár mint „menedék” általában nem fizikai menedékként értendő. Ám erre is találunk példát Garay János versében („Vahot Imréhez”) – ami talán még napjainkban is aktuális lehet: „S mert télen a könyvtárnak olvasóját / Jobban fűtötték, mint szállásomat, / Tanyát ütöttem foliansi közt.”

Gyakoribb azonban az a gondolat, hogy a léleknek, a szellemnek szolgál menedékkül. Itt ugyanis olyan gondolatokkal találkozhatnak a költők, amelyek rokonságban állnak az ő gondolataikkal, amelyek visszhangjai az ő kérdéseiknek, érzéseiknek – és ezek megnyugvást adnak a kereső, gondolkodó szellemnek. Ez a motívum a versek igen jelentős részében megfigyelhető. Határ Győző így fogalmaz: „már csak a könyvtár nyugalma kell.” („Dicső természet”)

A költői lét értelme, célja és a könyvtár kapcsolata Félelem az elmúlástól – továbbélés a könyvtárban

Így érkezünk el ahhoz a gondolatkörhöz, amely szintén a visszatérő motívumok közé sorolható. Mégis szeretném elkülöníteni ezt a többitől, mert ezek a gondolatok azok, amelyek döntően rávilágítanak arra, ami miatt a költők számára egyfajta többletet jelent a könyvtár.

És ez nem más, mint a költői lét értelme, célja, az elmúlás, a továbbélés és a könyvtár kapcsolatának kérdésköre – amely számtalan lírai alkotást áthat.

Az alkotók, a művészek – így a költők – esetében is az élet értelmének, az elmúlásnak és a továbbélésnek a kérdésköre talán bonyolultabb, mint a „hétköznapi emberek” esetében. A költők feladatuknak érzik, hogy alkossanak, ez a belső késztetés hajtja őket. Műveikbe a saját énjüket viszik bele. Így tehát az alkotás tulajdonképpen maga az alkotó is: az ő szubjektuma, érzés- és hangulatvilága hatja át a művet. Az írók, költők művei a könyvekben, a könyvtárakban találnak örök hazára, ahol nincsen elmúlás, ahol ezáltal maguk az alkotók is továbbélnék, megleglik hazájukat, megnyugvást.

Néhány műben azonban azt látjuk, hogy a költő nem fogadja el ezt a „megoldást”. Juhász Gyula „Terzinák” című versében arról beszél, hogy az emberi élet mulandó, a könyvtár is csak átmeneti szállást nyújt az embernek; az írás, az életet tükröző írások is céltalanok: „Mert ólomerdők erdeje mi végett, / Ha meghúzódni sem tudsz benne végül...” A költő nagy kérdése megválaszolatlan marad: „Mi marad itt meg végső menedékül...?”

A művek döntő többségében azonban a költő elfogadja a könyvekben, a könyvtárban megtalált megoldást, a megnyugvást.

Vajda János „Megnyugvás” című versében hosszas lelki-gondolati vívódáson megy át, míg eljut a megoldásig, a megnyugvásig. Kezdetben nem hisz a könyvekben, a könyvtárban való végső menedékben. Kételyének ad hangot: „A pár sort, mely még rólatok szól, / Kirágta a könyvtár-egér, / S nem lesz e földön semmi többé, / Se nyomotok, se árnyatok, / Mi egykor itten azt jelölné, / Hogy éltetek, hogy voltatok...”. Mi van akkor, ha megsemmisülnek a könyvek, a könyvtárak? – A pesszimizmusát, a kételyét azonban legyőzi az örök igazságban való hit: minden változik, de nem múlik el nyomtalanul. Az élet örök körforgás, mindig van megújulás. A mulandót mindig átmenti valami: a költő a műveiben, a Mű a könyvekben és a könyvtárakban él tovább. Ha pedig ezek megsemmisülnének, az emberi lelkekben. Ha „Kirágta a könyvtár-egér” a könyvekből, az emberek lelkéből senki sem tudja kivenni azt, ami ott van: „...lelkén ... átrezeg, ... Mit lelkem egykor érezett.”

Babits Mihály „Ritmus a könyvről” című alkotásában vallja, hogy a könyvek az életet hordozzák, a valóságot – és benne az alkotókat a gondolataikkal. E vers szinte megerősíti Vajda János gondolatait: a művek az emberekben élnek (tovább): „...mert a Könyv is Élet, és él, mint az ember - / így él: emberben könyv, s a Könyvben az Ember.”

Az alkotásokban, a könyvekben, a könyvtárakban való „túlélés”, megnyugvás gondolköre által áthatott verscek közül végül még Lászlóffy Aladár versét emelem ki („Emléktábla a nemlétező házon”). Ez az alkotás gyönyörűen kifejezi azt a megnyugvást, azonosulást, megoldást a továbbélésre, amelyet a könyvtár nyújthat a költő számára: „Itt lenni – ez a halál előtt megtalált megoldás, / ez a hazám.”

A könyvtár hétköznapi értelemben vett fogalmán túlmutató többlet a költők esetében nem másból, mint magából a költői létből fakad. Műveik a könyvekben, a könyvtárakban találnak örök hazára, ahol nincsen elmúlás, ahol ezáltal maguk az alkotók is továbbélnék, megleglik hazájukat, megnyugvást.

Könyvtár: híd a múlt, a jelen és a jövő között

„...a Könyv kapcsol multat a jövőbe...” – vallja Babits Mihály („Ritmus a könyvről”). A könyv, a könyvtár képes a nemzedékek összekötésére a benne rejlő gondolatok, üzenetek által. Az eszméket, az érzéseket, a szíveket képes a távolságot és az időt legyőzve összekötni.

Csokonai a Széchényi gróf előtt tisztelgő versében felismeri Széchényi tettének nagyságát. azt, hogy lehetővé tette: a könyvek és tartalmuk ne merüljenek feledésbe: „...bétöré / Az ólom éjnek százszeres ajtajit”; illetve újra napfényre kerüljenek: „...ki annyi halottait ismét / Életre hoztál...”. A ma embereinek üzenhetnek a múlt alkotói: a könyv, a könyvtár átörökíti, közvetíti gondolataikat.

Kazinczy „Nagy Gáborhoz” című alkotásában ugyancsak kiemeli a könyvtár múltat és jelent összekötő jelentőségét – elsősorban történeti szempontból: „Házánk viszontagságainak tanúji...”

Veretes költői megfogalmazásai ezek annak, hogy szükség van a könyvekre, a könyvtárra: ne merüljenek feledésbe a már megtalált gondolatok.

A könyvtár valóban több, mint információk tárháza – előlegeztük meg a bevezetőben, s mondjuk most még egyszer, megerősítve a költők által. De annak bizonyításául, hogy a prózaírók véleménye is hasonló, zárjuk a gondolatmenetet Esterházy Péter szavaival:

„...az embernek olyan haza kell, ahol talaj, munka, barátság, pihenés és szellemi befogadóképesség egyetlen természetes, kiegyensúlyozott és rendezett egészet, sajátos és egyéni világmindenséget alkot. A haza legjobb meghatározása: a könyvtár.”

Bíró Etelka